

Подольанська А.О.

Роль університетів Великої Британії у процесі соціокультурної трансформації

Подольанська Анна Олегівна, аспірант
Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Анотація. Стаття присвячена вивченню питань, пов'язаних з багатофункціональністю вищих навчальних закладів Об'єднаного Королівства. Ми спробували висвітлити форми впливу британських університетів на розвиток регіонів, де вони розташовані, і яким чином самі регіони (місця локалізації університетів) впливають на вищі навчальні заклади країни. Нами було розглянуто університети Великої Британії як соціального інструменту, головним завданням якого є забезпечити всі верстви населення рівними можливостями стосовно отримання вищої освіти. У статті ми спробували проаналізувати історичне підґрунтя виникнення університетів у Великій Британії, умови розвитку вищих навчальних закладів у "неблагополучних" регіонах країни, і результати нашого дослідження можуть допомогти розв'язати низку проблемних питань у вищій освіті України.

Ключові слова: академічна індивідуальність університетів, соціальний інструмент, економіка знань, благоустрій суспільства, простори комунікації, інтервенціоналістська роль університетів.

XXI століття увійшло в історію як період нестійкої економічної ситуації в світі, яка резонує у всіх аспектах життя світового населення. Проте, щоб не відбувалося зі світовою економікою, попит на розумних, перспективних і, головне, висококваліфікованих фахівців у будь-якій галузі промисловості, медицини чи бізнесу залишається великим. Кожне підприємство, організація чи заклад прагнуть заручитися роботою "якісних" кадрів з міцними знаннями у своїй справі, а останні, в свою чергу, виграють у матеріальному плані (майстерність і професіоналізм завжди були справою прибутковою). Коли ми говоримо про якісні знання, ми зазвичай маємо на увазі систему вищої освіти взагалі і вищий навчальний заклад зокрема.

На жаль дипломи українських університетів не є престижними за межами нашої держави і для того, щоб забезпечити собі "безхмарне майбутнє" – постійне місце роботи з перспективою кар'єрного зросту, стабільну високу заробітну плату, регулярний період відпусток тощо, багато "власників" вітчизняних дипломів продовжують навчання в авторитетних ВНЗ світу. І коли мова заходить про якісну, престижну освіту, в першу чергу ми згадуємо країну-засновника "світового бренду" у сфері освіти – Великобританію.

Стати учасником освітнього процесу одного з вищих навчальних закладів Великобританії є нелегкою і недешевою справою, проте перспективи, які відкриваються перед випускниками британських університетів – безмежні.

Систему вищої освіти Сполученого Королівства цінують дуже високо по всьому світу; кількість бажаючих навчатися в одному з британських ВНЗ постійно зростає, і дуже великий відсоток серед цих бажаючих складають іноземці (хоча вартість навчання для іноземців в рази вища від тієї, яку сплачують британські студенти).

Великою перевагою вищої освіти Великобританії є те, що незважаючи на багатовікові традиції, непохитну репутацію, величезний і багатий досвід у навчальному та дослідницькому планах, Великобританія залишається завжди відкритою для будь-яких інновацій у галузі науки та досліджень, постійно перебуває в процесі вдосконалення, реформування та розвитку системи національної освіти і є взірцем для багатьох країн, України в тому числі.

Система освіти у Великій Британії традиційно перебувала в полі зору українських дослідників і продовжує цікавити вітчизняних науковців. Кінець минулого і початок нинішнього століть були спрямовані на дослідження провідних напрямів сучасної реформи вищої педагогічної освіти в Англії (А.В. Парінов), основних пріоритетів професійної підготовки і перепідготовки учителів іноземних мов Великої Британії (В.М. Базуріна), концептуальних засад реформи освіти у Британії (Г.А. Алексевич), проблеми формування професійної майстерності вчителя в системі педагогічної освіти Англії та Уельсу, тенденцій розвитку систем підготовки вчителів у Європі (Л.П. Пуховська).

Однак, серед проблем, пов'язаних із дослідженням, такий аспект в системі професійної освіти Великобританії як роль університетів Великої Британії у процесі соціокультурної трансформації на наш погляд не був об'єктом спеціального вивчення.

Отже, основною метою статті є дослідження ролі вищих навчальних закладів Великої Британії у процесі соціокультурної трансформації.

Завданнями статті є: проаналізувати історичне підґрунтя виникнення університетів у Великобританії; висвітлити вплив вищих навчальних закладів на розвиток регіонів, де вони локалізовані; запозичити позитивний досвід Великої Британії стосовно ролі і значення вищих навчальних закладів у процесі трансформації.

Основну роль, яку відіграють більшість університетів в житті Великої Британії, це їх роль у громадянському та соціальному житті країни. Наприклад, університети, засновані у дев'ятнадцятому столітті, виникли відповідно вимогам суспільства зі стрімким розвитком у промисловій галузі, що відобразилося на появі нових соціальних зв'язків, пов'язаних з цим розвитком. [9]. Як зазначив Гарольд Сілвер, поява університетів дев'ятнадцятого століття зробила свій початковий внесок у суспільство як у вузькому, так і у широкому розумінні. [7]. Проте, за цей період зв'язок між університетами з ситуацією у регіонах та з місцевою громадою набуває все більшої невизначеності, оскільки вищі навчальні заклади почали розробляти свою власну академічну індивідуальність, перебуваючи в межах більш широких національних і навіть глобальних наукових та освітніх мереж.

З огляду історичної літератури видно, що зв'язок вищої освіти з суспільством в основному ґрунтується на її відношеннях з виробництвом та економікою країни. Дійсно, протягом дев'ятнадцятого століття судноплавання, бавовняна, шерстяна промисловість, важка промисловість а також грошові відносини послужили основою для заснування громадських університетів, які стали стрімко розповсюджуватися по всій країні. Таким чином, ці університети мали тісний зв'язок з тими галузями промисловості (і пов'язаними з ними бізнес-елітами), які саме і визначали місця розташування цих університетів, на відміну від Оксфорда та Кембриджа, які були пов'язані з елітами зовсім іншого класу.

Після 1945 року вища освіта стала широко виконувати роль соціальної установи та соціального інструменту. Постійною темою 1950-х років була рівність можливостей, і наступне десятиліття "драматичних і надзвичайних змін" [8, с. 95], куди входило суттєве розростання системи вищої освіти, мало за мету рухатися до "правильного і розумного суспільства" [8, с. 144]. Якщо у 1970-1980 роках університети, як рушійна сила соціальних змін, ставили акцент на інфраструктурній ролі у зміцненні економіки країни, то у 1990-х роках наголос робився на потребі у знаннях та вміннях більш високого рівня у новій глобалізованій економіці знань. В результаті прогресивного розвитку цієї декади і з приходом до влади Нових Лейбористів з більш експліцитною соціальною програмою, питання про відкриття вищої освіти для широких верств населення з метою розширення участі суспільства у системі вищої освіти і, водночас, зменшення соціальної нерівності, звучали не просто як обіцянки.

Між деякими вищими навчальними закладами та їх громадами існували лише формальні зв'язки на кінець 1980-х років через роль місцевих органів влади у контролюванні регіональними (як на рівні міста, так і області) коледжами та політехнічними інститутами. І ці формальні зв'язки закінчилися тоді, коли політехнічні інститути стали статутними об'єднаннями відповідно до Закону про реформу освіти 1988 року. Плани програм вищої освіти (включаючи її розширення, прагнення до забезпечення високої якості викладання та впровадження передового досвіду в галузі досліджень) керувалися на національному рівні і були національно орієнтовані, хоча процес деволуції означав, що ці плани можуть відрізнятись для різних націй, що входять до складу Об'єднаного Королівства [4].

Останнім часом у програмних документах все більше уваги приділяється ролі університетів у розвитку неблагополучних областей. Наприклад, у доповіді Організації для економічного зв'язку та розвитку 2007 вказано, що вищі навчальні заклади повинні відігравати багатоспекторну роль у своїх областях: шляхом створення та передачі знань, шляхом культурного і суспільного розвитку, що створює "умови, в яких процвітає новітність". В документі сказано, що "регіональний розвиток є не лише допоміжним фактором у процвітанні бізнесу: широкі масштаби розвитку спрямовані як на

досягнення високих економічних цілей, так і є самоціллю. На ВНЗ вже давно покладено роль служити суспільству, проте ця функція часто буває недостатньо розвинена." [6]. Це доводить, що залучення вищих навчальних закладів до розвитку як на місцевому, так і обласному рівні може принести набагато більше користі, ніж просто виконання ряду економічних цілей, навіть якщо університети та державні установи приділяють соціальній ролі не таку велику увагу, яку треба було б приділяти [4]. В офіційному державному документі Великобританії "Білій книзі" сказано, що ВНЗ повинні бути складовою обласної економіки. Характер ролі, яку вони відіграватимуть буде залежати від завдань, поставлених перед ними; університети та коледжі є ключовими факторами для своїх регіонів як в економічному, так і в соціокультурному плані внесків, які вони роблять для свого населення [3, с. 36].

Останнім часом, соціальна роль університетів стала предметом широких дебат. Вчені та адміністративні органи університетів все частіше піддаються критиці через створення насамперед самовдоволеного припущення стосовно їх ролі, як носіїв ліберальних цінностей та творців благоустрою суспільства. Калхоун при обговоренні університетів та суспільного блага висуває питання, яким чином особиста (приватна) роль університетів (тобто, задоволення потреб своїх співробітників, студентів та випускників чи навіть бізнесу) часто переформульована як суспільне благо. Він зазначає, що викладацький склад схиляється до думки, що "університети це прородно існуючі заклади, вони є подарунком історії, проте не замислюються над тим питанням, як використовувати ці університети з метою покращення національного благоустрою" [2, с.34]. Калхоун висуває на обговорення проблемні моменти між різними поглядами на те, якими повинні бути університети і яким може бути їх внесок у благо суспільства. Однією з проблем є те, що замість того, щоб більш чітко визначити який внесок університети можуть зробити на користь суспільства, вони все частіше прагнуть продати себе уряду чи іншим установам, керуючись в першу чергу особистим благоустроєм, який вони можуть задовольнити (більш висока заробітна плата для викладачів, забезпечення конкретних секторів економіки кваліфікованою робочою силою і т.д.) [2, с. 12]. Калхоун також стверджує, що внесок, який університети можуть зробити в суспільне благо базується на їх здатності розвивати простори комунікації, простори, де окремі особи, чи групи людей можуть взаємодіяти з метою породження політичного прогресу. З цієї точки зору здатність створювати простори, в межах яких можуть відбуватися комунікації та різного роду взаємодії, визначає більш широку роль університетів в житті суспільства. Він підкреслює необхідність відкрито, вільно та критично дискутувати в межах і за межами наукового кола і не лише через предметні дисципліни. Проте, все частіше здається, що університети покликані відігравати більш активну інтервенціоналістську роль, пов'язану з задоволенням загальних соціальних цілей, а в широкому розумінні

мати вплив на трансформацію суспільства. Їх внесок у розвиток перехідних суспільств, від пост комуністичних країн Центральної та Східної Європи до системи пост-апартеїди країн Південної Африки, був детально висвітлений в роботі Бреннана та його співавторів. Тут розширення вищої освіти перш за все виступило в ролі інструменту для прискорення економічного розвитку, досягнення згуртованості всіх соціальних верств населення, створення національної значущості тощо [1, с. 58].

Так звані інструментальні цілі допомагають сформулювати сучасну ситуацію в політиці вищої освіти Великої Британії. Уряд Великої Британії ставить перед вищою освітою наступні цілі: вища освіта повинна бути основним вкладником в економіку країни; продукувати, обмінювати і розповсюджувати кінцеві знання від наукових досліджень; випускати спеціалістів з відповідними знаннями та вміннями. І, як зазначалося вище, від вищої освіти очікується внесок у створення соціально змістовного суспільства. Проте, тут виникають сумніви стосовно того, чи всі цілі можна досягти. Тим не менш, визначені цілі та завдання, розроблені вищими навчальними закладами, здаються дуже сильними для неймовірно різноманітної англійської системи – "вона надає можливість забезпечити освітою широкий спектр населення і допомагає задовольнити потреби економічного та соціального характеру як на місцевому, так і регіональному рівнях" [5, с. 97].

У цьому сенсі, процес масового залучення до навчання у вищих навчальних закладах є дуже важливим, оскільки вища освіта покликана не лише розв'язати проблему соціальної нерівності (ті, хто раніше не мали змоги навчатися у ВНЗ, зараз таку можливість мають), а й підготувати таку робочу силу, яка б відповідала сучасним вимогам глобалізованого ринку праці з економікою, орієнтованою в першу чергу на знання. Особлива увага до соціального та економічного впливу університетів відобразилася на появі чисельних дискусій стосовно ролі вищих навчальних закладів у регіональному розвитку (розвитку областей), де наголос робився на тому, що університети повинні допомогти переформувати "відстаючі" регіони на "конкурентні", а "передовим" регіонам зберегти свою силу та конкурентоспроможність. Найлегше, мабуть оцінювати вплив ВНЗ в економічному плані, проте й інші види впливу є предметом інтервенції політики вищих навчальних закладів – як, наприклад, залучення широких верств населення до вищої освіти визначається як спосіб, через який ВНЗ можуть мати соціальний вплив на неблагополучні верстви завдяки волонтерству та іншим соціальним програмам. Слід відмітити, що університети знаходяться у глобалізованому середовищі і перебувають під постійним тиском через інтернаціоналізацію та рейтингвання. Крім того вищі навчальні заклади повинні диверсифікувати джерела доходів, де комерціалізація досліджень є одним із каналів доходу університетів [4].

Радою з питань економічних та соціальних досліджень (ESRC) було створено проект HEART (Вища освіта та зміни у регіональній системі), головним питанням якого є: яку ж роль можуть відігравати вищі навчальні заклади у формуванні та визначенні економічного та соціального аспекту життя тих регіонів, в яких вони локалізовані, і, особливо, яким чином ВНЗ можна направити на протистояння формам соціально проблемного становища сусідніх регіонів. В рамках тематичного дослідження проекту задіяні чотири вищі навчальні заклади та регіони, в яких вони розташовані. Заклади локалізуються у трьох контрастних міських регіонах Англії і один у Шотландії. Співбесіди проводилися як з ключовими учасниками ВНЗ, так і широким колом зацікавлених сторін, включаючи, органи місцевого самоврядування, школи та інші громадські установи, а також інші вищі навчальні заклади місцевого рівня. Результати співбесід показали, що, по-перше, природа (характер) регіону, з яким взаємодіють університети значно відрізняється від діяльності, на яку спрямовані ці університети і від самої природи (характеру) цих закладів. В регіонах Англії зазвичай встановлено формальний зв'язок з регіональними структурами з цілої низки питань, оскільки вони є потенційним джерелом фінансування, то ВНЗ зосереджують свою увагу саме на них. Незважаючи на залучення університетів до офіційних регіональних структур (обласні комітети тощо) на практиці акцент ставиться безпосередньо на регіон міста, місто в цьому випадку розглядається у вузькому сенсі – територія, яка у великій мірі підлягає впливу широкого спектру різноманітних університетських рішень. Це стосується як Англії, так і Шотландії. Розглядаючи столицю Об'єднаного Королівства стає зрозумілим, що тут все набагато складніше, оскільки Лондон – місце локалізації неймовірно великої кількості вищих навчальних закладів. Проте і тут акцент робиться не на ментрополітені взагалі, а на окремих частинах великого міста. Не дивно, що інституційне завдання різних ВНЗ значною мірою впливає на те, яку роль вони відіграють у формуванні та розвитку своїх регіонів. На перший погляд, спільним серед всіх вищих навчальних закладів Великої Британії є їх внесок у будівництво економіки знань, проте на практиці видно, що за цим приховано великі відмінності [4, с. 23].

Отже, система вищої освіти Великої Британії, перевірена часом і багатовіковими традиціями, перебуває у постійному стані розвитку, реформування та вдосконалення. Вищі навчальні заклади відіграють дуже важливу роль у всіх аспектах життя країни: громадянському, соціальному, політичному, культурному та економічному. На них покладено завдання забезпечити широкі верстви населення вищою освітою, яка відповідатиме сучасним вимогам глобалізованого світу, бути одним із основних вкладників у загальний благоустрій країни.

REFERENCES

1. Brennan, J., King, R., Lebeau, Y. The Role of Universities in the Transformation of Societies – An International Research Project: Synthesis Report, London: Association of Commonwealth Universities/Centre for Higher Education Research and Information. – 2004. – P.58
2. Calhoun, C. The university and the public good. – Thesis Eleven. – 2006. – p.7-43
3. Department for Education and Skills. The Future of Higher Education (Cm 5735), Norwich: HMSO. – 2003
4. Cockrane, A. and Williams, R. The Role of higher education in social and cultural transformation: Higher Education and Society: a research report. – 2010. – p.20-27
5. Little, B. and Williams, R. Higher education policy initiatives and their implementation - the case of Lifelong Learning Networks in England // Journal of Access Policy and Practice. – 2009. – Vol 6. – N 2. – p. 97-115
6. Organisation for Economic Cooperation and Development. Higher education and regions // Policy Brief. – 2007. – Paris: OECD. – P.1
7. Silver, H. Higher education and social change: purpose in pursuit? // History of Education. – 2007. – Vol. 36. – Ns 4-5. – p. 535-550.
8. Stewart, W. A. C. Higher Education in Postwar Britain, Basingstoke: Macmillan. –1989. – P. 95
9. Watson, D. The university in the modern world: ten lessons of civic and community engagement // Education, Citizenship and Social Justice. – 2008. – Vol. 3. – N 1. – p. 43-55.

Podolyanska A.O. The Role of Universities of Great Britain in the Process of Sociocultural Transformation

Abstract. The article is devoted to the problems connected with multifunctionality of high educational establishments in the United Kingdom. We scoped forms of influence of British universities on the development of regions, where they are located, and how the districts themselves affect high educational establishments of the country. We tried to look at the universities of Great Britain as a social tool, the main task of which is to ensure all segments of population with equal opportunities in getting higher education. In the article we tried to analyze historical background of appearance of universities in Great Britain, conditions of development of high educational establishments in "problem" regions that may help to find out answers to a set of problematic questions in high education in Ukraine.

Keywords: *academic identity of universities, social instrument, economy of knowledge, society upgrading, communication space, interventionist role of universities.*

Подольнская А.О. Роль университетов Великой Британии в процессе социокультурной трансформации

Аннотация. Статья посвящается изучению вопросов, связанных с многофункциональностью высших учебных заведений Объединённого Королевства. Нами были рассмотрены формы влияния британских университетов на развитие регионов, где они расположены, и каким образом сами регионы влияют на высшие учебные заведения страны. Мы попытались рассмотреть университеты Великой Британии в качестве социального инструмента, основное задание которого заключается в обеспечении всех слоев населения равными возможностями относительно получения высшего образования. В статье мы попытались проанализировать историческую основу появления университетов в Великой Британии, условия развития высших учебных заведений в "неблагополучных" (проблемных) регионах Королевства, что, возможно, поможет найти ответы на ряд вопросов в высшем образовании Украины.

Ключевые слова: *академическая индивидуальность университетов, социальный инструмент, экономика знаний, благоустройство общества, пространства коммуникации, интервенционистская роль университетов.*